COMUNA GURAHONȚ

Denumiri:
Gurahonț: *Grohonch, Honcztő, Hwnczfalwa, Felsew Honth*
Baltele Gurahonț (din 2012) **:** *Balthfalwa***,** *Balth, Baltyele*
Bonțești: *Bonczesd, Bonczalfalva***,** *Bonczfalwa 1441*
Brusturescu*: Brusztureszk*
Dulcele: *Dolczin, Dulcsin,Edeslak*
Feniș: *Fényes, Fenes, Alsófényes, Felsófényes, Körösfényes*
Honțișor: *Hontheser, Honczer, Jatrehonczur, Honczisorfalva, Honczisor*
Iosaș: *Jószás, Alsójószás, Felőjószás*
Iosășel: *Jószáshely, Kisjószás, Felsöjószás*
Mustești: *Mostagywrghfalwa în 1439, Musztafalva, Mesterfalva***,** *Mosztafalva*
Pescari: *Holthkerews, Holt, Mézes, Holdmézes*
Valea Mare: *Valya Mare, Naghpatak, Zarándopatak, Wallyafalwa*
Zimbru: *Zombró, Zombrud, Zembrul*
Repere geografice:

Gurahonț (în maghiară: *Gurahonc, Honctõ*) este o comună în județul Arad, Crișana, România, formată din satele **Bonțești, Dulcele, Feniș**, **Gurahonț** (reședința), **Honțișor, Iosaș**, **Mustești, Pescari, Valea Mare** și **Zimbru,** cătunele **Baltele și Brusturescu.**

Istoric:

Prima atestare documentară: Gurahonț în 1386, **Mustești** în 1439, **Valea Mare** în 1439, **Bonțești** în 1441, **Honțișor** în 1441, **Iosaș** în 1386, **Iosășel** în 1553, **Feniș** în 1553, **Pescari** în 1553, **Zimbru** în 1553 și **Dulcele** în 1561. În trecut au mai existat și următoarele sate: **Iosășel** atestat documentar 1553, în prezent strada Iosășel a localității Gurahonț și cătunul **Brusturescu** este inclus actualmente în componența satului Zimbru și este atestat documentar din 1579. Cătunul **Baltele** a fost atestat pentru prima dată în 1445. Toate satele care formează astăzi comuna Gurahonț făcut parte în Evul Mediu din comitatul Zarandului.

Săpăturile arheologice efectuate la marginea localității Gurahonț au dezvăluit urme de civilizație în această zonă, încă din perioada Paleoliticului timpuriu. Arheologii Martin Roșca, în 1925 și Lucian Roșu în 1967 au descoperit topoare cioplite la un capăt, lanciolete, vârfuri de lănci, răzuitoare, dălți, lame, etc. În anul 1925 s-au descoperit două ateliere de cioplire a opalului (cremene), de către prof. Martin Roşca din Cluj. Cerecetările au continuat şi în anii 1926-1927. Vechimea acestor ateliere a fost apreciată la 80.000-100.000 ani, paleoliticul superior. În anul 1967 s-au făcut săpături la locul numit Prosea, în lunile aprilie-mai de către muzeografii de la Muzeul din Oradea prof. Doina Ignat şi lector Roşu Iulian de la Universitatea din Craiova, specialişti în arheologie din cadrul Academiei Române. Şi cu această ocazie s-au descoperit un mare număr de piese, unelte finite, peste 2400 de aşchii rămase şi două vetre de foc sectiune deschisă 19/2m. Aceste vetre de foc au dus la concluzia

că localiatea a fost locuită în permanenţă deci a avut continuitate şi că are o vechime de 600.000 ani, deci aparţine paleoliticului inferior.

În anii 1439-1441 satul Gurahonț a făcut parte din domeniul cetății Șiriei. În 1464 localitatea Gurahonț era integrată domeniului nobiliar al familiei Bathory. La începutul veacului al XVI-lea, stul Gurahonț aparținea domeniului cetății Șiria, fapt atestat de documente din anii 1518 și 1525. În 1574 Gurahonțul a fost ocupat de turci, fiind stăpânit de spahiul Baiazid. Satele Iosățel și Feniș au intrat în posesia spahiului Geafar iar satul Zimbru în proprietatea pașei Osman. Din lipsă de alimente, soldații turci prădau satele în zilele de târg și furau nenemărate vite mari, mărfurile negustorilor, răpeau oameni și copii, pentru care cereau răscumpărare în bani.

În 1732 Gurahonțiul era stăpânit de ducele de Modena. Din ordinul Vienei, Gurahonțul a fost sistematizat, având astăzi străzi drepte, satul fiind mutat între 1720 și 1730 într-o altă vatră iar ulterior a fost strămutat mai sus, pe deal, pentru a fi ferit de inundații. Fiul baronului Reinholdt a vândut domeniul Gurahonț lui Filip, care a revândut-o ulterior baronului maghiar Boroșbenny care, în anul 1886 construiește micul castel și în jurul lui amenajează parcul dendrologic care mai dăinuie și azi. În anul 1890 baronul Boroşbenny a vândut cea mai mare parte din proprietatea sa, inclusiv pădurea, Societății Arad- Cenad, care a construit calea ferată până aici. Finalizată în anul 1897, odată cu decesul lui Boros Zelenay Benny, la i1 februarie 1927 linia ferată Arad- Brad trece în proprietatea statului român.

Iosăşelul devine proprietatea prinţului de Modena Raynald în anul 1732. Cei mai noi şi ultimii proprietari de pământ din Iosăşel au fost familia Polacek până in anul 1942. În urma reformei agrare din anul 1921, satul a primit 20 jug. pământ arător aprox. 10 ha şi 171 jug. (85ha) păşune, iar în 1930 a primit 500 jug. (250 ha) de pădure, în hotarul comunei Zimbru. Pământul arător şi păşunea au primit-o de la fratii Polacek din Iosăşel, iar pădurea de la Contele Zelinsky cu domiciliul în Budapesta. Astăzi fostul sat **Iosășel** se află adunat într-o singură stradă de-a lungul drumului ce duce spre localitatea Zimbru pe o distanţă de 2 km., cu căteva case răsleţe pe această vale, până în apropiere de cătunul Valea-Mare. Satul este înglobat după noua organizare teritorială comunei Gurahonţ rămânând un fel de suburbie a acesteia.

După mijlocul secolului XVIII, satul a fost mutat pe locul unde se află în prezent, fiind trase uliți drepte și așezându-se aici, în jur de 36 de case cu tot atâtea familii. Noua vatră a satului a fost domeniul marelui proprietar Reinholdt (maghiarizat Remekhazi) care a zidit o mica biserică românească ortodoxă pe cheltuiala sa, neputând iobagii să o ridice, fiind și puțini la număr și săraci. În hotarul comunei Iosăşel tocmai lângă podul de peste Crişul Alb pe malul stâng al acestuia a fost spânzurat într-o salcie tânărul prefect şi tribun al Zarandului, Ioan Buteanu, la data de 23 mai 1849, condamnat de trupele maghiarie, prietem devotat al lui Avam Iancu. Rămăşiţele pământeşti ale eroului au fost îngropate chiar pe malul apei la locul execuţiei, unde au rămas până în anul 1869, când a fost reînhumat în cimitirul din Gurahonţ. În 1924 eroul a fost mutat în cimitirul eroilor neamului de la Țebea unde se odihneşte pentru vecie şi astăzi nu departe de mormântul prietenului său Avram Iancu. În anul 1934 la 25 noiembrie pe locul unde a fost spânzurat prefectul Zarandului Ioan Buteanu, s-a ridicat o frumoasă troiţă din piatră. Pe troiţă este săpată următoarea inscripţie: ”*Aici a fost spânzurat de unguri Ioan Buteanu, tânărul prefect al legiunii Zarandului de la 1848, în dimineaţa zilei de 23 mai 1849, prins mişeleşte în Abrud de maiorul Hatvany, el a fost legat de un tun şi dus de-a lungul văii Crişului până aici. Martir al idealului românesc, s-a stins liniştit, răzbunat de învingerile strălucite ale lui Iancu la Abrud. Osemintele lui au fost duse şi aşezate în cimitirul din Gurahonţ la anul 1869, iar la 1924 cu ocazia centenarului naşterii lui Avram Iancu au fost duse în cimitirul eroilor de la Ţebea. Tot aici au mai fost spânzuraţi Grozav Simion preot în Gurahonţ, Sinesie Grozav preot în Aciuţa. Apoi primarii Buda Ioan din Iosăşel, Iancu din Feniş, Vrenti din Dulcele şi cel Zeldiş. Deodata cu Buteanu, au fost aduşi şi*

spânzuraţi 3 ţărani cu ţunde negre. Această sfântă cruce s-a ridicat la 1 noiembrie la sărbătorile de 150 ani de la Revoluţia lui Horia. Troiţa a fost construită de Şcoala de Arte din Zlatna".

Începând cu anul 1868 şi până în anul 1914, Iosăşelul era şi un centru comercial. Aici se ţineau toate târgurile de ţară, care din 1914 s-au mutat la Gurahonţ unde au loc şi astăzi. Tot aici era centrul circumscripţiei de votare pentru deputaţi în parlamentul din Budapesta şi notariatul. În anul 1906 aici s-a desfăşurat lupta electorală dintre Somboty, de origine română şi avocatul Togany din Sântana, fiind ales Somboty. Mai semnificativă a fost lupta electorală din 1910 dintre avocatul Popa Gheorghe din Buteni şi domnul de pământ din Cil, Almay Oliver, omul care a adus credința baptistă pe valea Crişului Alb. La aceste alegeri au votat oameni începând cu Hălmagiu şi până la Bârsa judeţul Arad care aparţineau acestui cerc de votare din Iosăşel. Cu această ocazie susţinătorii avocatului Popa Gheorghe, candidat din partea Partidului Naţional Român de atunci, au fost crunt bătuţi de către susţinătorii electorali ai lui Almay Oliver.

Satul **Baltele** aparținea domeniului cetății Șiria în 1445, fiind în stăpânirea despotului Serbiei, Gheorghe Brancovici. Localitatea este consemnată documentar și în 1497. În 1612 cătunul Baltele făcea parte din domeniul Kornis, fiind dăruit acestei familii nobiliare de către principele Transilvaniei, Gabriel Bathory. În 1650 satul Baltele era în proprietatea Tezaurariatului Transilvaniei. În veacul al XVIII-lea, cătunul Baltele a avut o importnață deosebită pengtru că aici a fost amplasată ouna din vămile de la granița Țării Zarandului – Transilvaniei- cu Ungaria, figurând și pe harta iosefină din 1782-1786.

Satul **Bonțești** este menționat în anii 1441-1445, în contextul dăruirii domeniului Șiriei către despotul Serbiei Gheorghe Brancovici**.** La început purta numele crângurilor din care este formată şi se extindea pe dealurile din apropiere la o distanţă de 1-2 km faţă de actuala aşezare. In prezent este situată pe malul stâng al Crişului Alb. Face parte din domeniul cetății Șiria și la începutul veacului al XVI-lea, în 1525 fiind alcătuit din familii. La începutul secolului al XVII-lea, în 1602, localitatea Bonțești era stîpânită de domeniul Teleky. În 1628 era în proprietatea familiei nobiliare Bethlen. În 1732 era stăpânit de ducele de Modena. Între anii 1780-1810, crângurile au fost neunite pe locul actualei aşezări, Între aceşti ani stăpâneşte pe majoritatea locurilor baronul Bella, iar între anii 1810-1840 este pomenit un alt stăpân, baronul Gera În 1806 satul Bonțești apare pe harta lui Lipszky. În 1819 erariul austriac oferă spre vânzare localitatea Bonțești.

Cătunul **Brusturescu** este inclus azi în satul Zimbru, fiind la o distanță de 12 km față de centrul de comună Gurahonț. Este consemnat pe harta iosefină a comitatului Arad, din 1782-1786. Localitatea Brusturescu ese pomenită documentar în 1579, 1597, 1619, 1622. În secolul XVI localitatea se afla în posesia familiei nobiliare Losonczy, ulterior trecând în stăpânirea familiei nobiliare maghiare Kornis. În 1792 fiscul imperial din Viena oferă spre vânzare satul Brusturescu.

În 1579 și 1597 satul **Dulcele** era în posesia domeniului Korniss**.** În 1732 localitatea era stăpânită de ducele de Modena.

În 1553-1561 satul **Feniş** era în proprietatea domeniului Losonczy. Localitatea este consemnată documentar și în 1574, 1597, 1612, 1624, 1640. Între 1579-1597 Feniş era stăpânit de domeniul Korniss. În 1604 era în posesia domeniului Veér. În 1619 este menționat "*Fenes deserta*". În 1640 Feniş făcea parte din domeniul Bethlen. În 1791 erariul vinde satul Feniş. În 1806 Feniş apare pe harta lui Lipszky. În 1821 localitatea aparținea domeniului Nastradanovits.

Satul **Honțișor** aparținea domeniului cetății Șiria la mijlocul veacului al XV-lea, așa cum atestă documente din 1441-1445. În 1463 *Honczisor* făcea parte din domeniul Haraszthy. în anul 1525 cele 6 familii care alcătuiau localitatea Honțișor erau proprietatea cetății Șiria. La

mijlocul secolului al XVII-lea, în 1650, Honțișor era stăpânit de tezaurariatul principatului Transilvaniei.

În 1732 ducele de Modena era proprietarul satului Honțișor. În 1819 erariul austriac vinde satul Honțișor.

În 1386 este menționat *Stan filius Borodi de Iosaș*. Satul Iosaş, la o distanţă de 1 km de Gurahonţ, este aşezat pe Dealul Iosaşului, pe partea dreaptă a văii Crişului Alb. În 1553-1554 satul **Iosaş** era stăpânit de familia nobiliară Losonczy. În a doua jumătate a veacului al XIX-lea localitatea Iosaș era în proprietatea domeniului Korniss, fapt atestat documentar în 1579 și 1597. În 1732 ducele de modena stăpânea satul Iosaș. În 1792 erariul oferă spre vânzare localitatea Iosaș. În 1819 erariul a vândut satul Iosaș familiei Purgli.

Satul **Mustești** făcea parte în 1439 din domeniul cetății Șiria. Localitatea este pomenită documentar și în 1464, 1519 și 1525. În localitate trăiau 19 familii de iobagi aparținând domeniului Șiriei în 1525. Așezarea este menționată și în veacul al XVII-lea, în 1602, 1614, și 1669. În 1732 localitatea Mustești era în proprietatea ducelui de Modena. În 1819 erariul habsburgic scoate la vânzare satul Mustești.

Satul **Pescari** avea 2 sesii iobăgeşti aparținând domeniului nobiliar Losonczy, în perioada 1553-1561. În anul 1574 așezarea era în propretatea spahiului Kazi. În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, între 1579 și 1597, Pescari este stăpânit de domeniul Korniss. În 1613 localitatea este în posesia domeniului Keresztessy. Între 1633-1638 trece din nou în stăpânirea familiei nobiliare Korniss. În 1732 aparține domeniului ducelui de Modena. În 1804 erariul vinde satul Pescari familiei Kornély.

Satul **Valea Mare** aparținea domeniului cetății Șiriei în 1439-1441. Lacalitatea este pomenită documentar și în 1464, 1506 și 1519. În 1525 în Valea Mare trăiau 7 familii. Între 1553-1561 Valea Mare era în posesia familiei nobiliare Losonczy. În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, între 1571-1597 Valea Mare era în proprietatea domeniului Korniss. Așezarea este menționată și în 1633 și 1650. În 1732 localitatea era stăpânită de ducele de Modena. În 1819 erariul vinde localitatea Valea Mare.

În 1553-1561 în satul **Zimbru** este menționată o sesie iobăgească aflată în stăpânirea domeniului Losonczy. Satul este pomenit și în 1574, 1587 și 1613, 1619 și 1622. Între 1579 și 1597 localitatea Zimbru era în posesia domeniului Korniss. În 1732 satul era stăpânit de ducele de Modena. În 1792, 1798 este cumpărat de familia Török.

Monumente

Biserica Ortodoxă "Buna Vestire" din Gurahonț,

Capela din Gurahonț,

Castelul Gurahonț, construcţie în stil neoclasic din secolul al XIX-lea,

Castelul situat pe starda Iosășel, sediul pompierilor militari

Parcul dendrologic din Gurahonț

Cuptorul de topit fierul din satul Zimbru, construcţie secolul al XIX-lea,

Rezervația naturală "Dosul Laurului" (32,20 ha).

Rezervația naturală Bâltele Gurahonț

Biserica de lemn din Iosășel, datând din anul 1898.

Evoluție demografică

Gurahonț: 1715-7 familii*;* 1720-5 familii; 1742- 8 familii; 1747 – 12 familii; 1771-1786- 39 familii; 1828 – 58 familii; 1851-318 locuitori; 1857-358 persoane; 1869 -409 suflete; 1880-349 locuitori; 1890- 503 persoane; 1900- 752 suflete; 1910- 993 locuitori; 1922- 860 persoane.

Baltele: 1525- 5 familii; 1771- 10 familii; 1789- 10 familii; 1828- 17 familii; 1851-108 loc.; 1857- 116 loc.; 1869-117 loc.; 1880- 117 loc.; 1890-110 loc.; 1900-110 loc.; 1910-112 loc.; 1922-108 loc.; 2011-50 loc.

Bonțești: 1715- 12 familii; 1720- 11 familii; 1742- 20 familii; 1747- 41 familii; 1771-1786- 89 familii; 1828- 180 familii; 1857- 769 locuitori; 1869- 808 persoane; 1880- 650 suflete; 1890- 758 locuitori; 1900- 834 persoane; 1910- 947 suflete; 1922- 920 locuitori.

*Brusturescu:*1771-1786- 5 familii; 1800-17 familii; 1828-38 familii; 1858- 147 locuitori; 1869- 152 locuitori; 1880- 168 loc.; 1890- 150 loc.; 1900-166 loc.; 1910-177 loc.; 1922-148 loc.; 2011- 82 loc.

Dulcele: 1715-1720- 5 familii; 1742- 3 familii; 1746- 3 familii; 1771-1786- 10 familii; 1828- 28 familii; 1851- 283 locuitori; 1857- 240 persoane; 1869- 239 suflete; 1880- 233 locuitori; 1890- 275 persoane; 1900- 254 suflete; 1910- 275 locuitori; 1922- 254 persoane.

Feniș: 1715- 4 familii; 1720- 2 familii; 1742 – 12 familii împreună cu Mezeş; 1746- 6 familii; 1771-1786- 22 familii; 1828- 70 familii; 1851- 412 locuitori; 1857- 397 persoane; 1869- 421 suflete; 1880- 355 locuitori; 1890- 487 persoane; 1900- 418 suflete; 1910- 455 locuitori; 1922- 434 persoane.

Honțișor: 1715-2 familii*;* 1720-4 familii; 1742- 9 familii; 1747-19 familii; 1771-1786 – 38 familii; 1828- 76 familii; 1851- 609 locuitori; 1857- 549 persoane; 1869- 526 suflete; 1880- 622 locuitori; 1890- 502 persoane; 1900- 522 suflete; 1910- 570 locuitori; 1922- 519 persoane.

Iosaș: 1715- 6 familii; 1720- 7 familii; 1747- 12 familii; 1771-1786- 49 familii; 1800-61 familii; 1828- 64 familii; 1851- 484 locuitori; 1857- 374 persoane; 1869 – 335 locuitori; 1880- 280 suflete; 1890- 356 persoane; 1900- 415 locuitori; 1910- 390 persoane; 1922- 428 suflete.

Iosășel: 1715- 9 familii; 1720-7 familii; 1742-10 familii; 1747- 15 familii; 1771-1786-43 familii; 1828-68 familii; 1851- 407 loc.; 1857- 483 loc.; 1869-528 loc.; 1880-420 loc.; 1890-511 loc.; 1900- 563 loc.; 1910-633 loc.; 1922-580 loc.

Mustești: 1714-1720 – 5 familii; 1742- 6 familii; 1747- 6 familii; 1771-1786- 14 familii; 1828 Mustești și Ferice)– 69 familii; 1851- 150 locuitori; 1857- 397 persoane; 1869-399 suflete; 1880- 338 locuitori; 1890- 339 persoane; 1900- 401 suflete; 1910- 404 locuitori; 1922- 308 persoane:

*Pescari:*1715- 7 familii; 1720- 8 familii; 1742- familii; 1747- 15 familii; 1771-1786-53 familii; 1800- 57 familii; 1828- 65 familii; 1851- 638 locuitori; 1869- 567 persoane; 1880-532 suflete; 1890- 572 locuitori; 1900- 571 persoane; 1910- 608 suflete; 1922- 526 locuitori.

*Valea Mare:*1715- 4 familii; 1742- 7 familii; 1747- 6 familii; 1771- 21 familii; 1800-34 familii; 1828- 51 familii; 1851- 338 locuitori; 1857- 296 persoane; 1869- 322 suflete; 180-273 locuitori; 1890- 401 persoane; 1900- 361 suflete; 1910- 412 locuitori; 1922- 327 persoane.

*Zimbru:*1715- 2 familii; 1720- 4 familii; 1742- 10 familii; 1747- 16 familii; 1771- 28 familii; 1800- 59 familii; 1828- 59 familii; 1851- 540 locuitori; 1857- 775 persoane; 1869-735 suflete; 1880- 603 locuitori;1890- 774 persoane; 1900- 732 suflete; 1910- 763 locuitori; 1922- 665 persoane.

Comuna Gurahonț: 1930- 6100 locuitori; 1956- 5742 persoane; 1966- 5656 suflete; 1977- 5384 locuitori; 1992- 4895 persoane; 2002- 4506 suflete; 2011- 3973 locuitori.

Conform recensământului efectuat în 2011, majoritatea locuitorilor sunt români (95,77%), cu o minoritate de romi (1,36%). Pentru 1,96% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt ortodocși (75,33%), dar există și minorități de penticostali (14,55%) și baptiști (7,1%). Pentru 2,21% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Biserica

Biserica Ortodoxă Gurahonț

Biserica de lemn din crângul Tri Honț exista în secolul XVII și biserica de lemn de pe Glemee (vechea așezare a satului) care mai exista în anul 1857. în 1893 a fost zidită din

paitră și cărămidă arsă clădirea bisericii ortodoxe din Gurahonț, pe cheltuiala marelui proprietar Reinholdt. .În anul 1991-1996, prin venirea preotului Moț Crăciun Dorel la inițiativa acestuia este construită o nouă biserică ortodoxă cu hramul "Buna Vestire", într-un original stil grecesc în formă de cruce, cu o lungime de 32 m, lățime 9 m și 19 m între abside, cu două turle înalte și o cupolă octogonală deasupra naosului, încadrată de patru turnulețe, zidită din cărămidă, beton armat, acoperită cu țiglă și tablă aluminiu(solzi). Preoți: Popovici Rista e amintit în 1783 până la 1 mai 1817, Mera Florea din 9 octombrie 1817 până la 8 august 1819, Onaga Nicolae din 9 august 1819 până la 10 ianuarie 1822, Grozav Simion din 27 martie 1822 până la 18 octombrie 1848, Avrămuț Nicolae din 30 martie 1849 până la 6 decembrie 1853, Suciu Vasile din 24 decembrie 1853 până la 13 noiembrie 1862, Nistor Ivan din 14 ianuarie 1863 până la 20 februarie 1864, Bogdan Petru din 20 mai 1864 până la 4 noiembrie 1864, Mera Ioan din 20 ianuarie 1865 până la 5 noiembrie 1911, Bulz Virgil din 5 noiembrie 1911 până la data de 1 noiembrie 1949, Șerb Gheorghe de la 1 noiembrie 1949 până în 1991 iulie și Moț Crăciun Dorel începând cu15 iulie 1991.

Biserica Ortodoxă Bonțești

A existat o biserică cu hramul „Sfinţii Arhangheli", despre care la mijlocul secolului XVIII se ştia că este foarte veche. În anul 1820 se sfinţeşte o nouă biserică din lemn, cu hramul celei vechi, aşezată în apropierea cimitirului, la locul numir"Sub Biserică". În anul 1890 a fost înlocuită cu alta tot de lemn, cea veche, în 1893, fiind vândută satului Valea Mare. Actuala biserică parohială de zid a fost edificată în anul 1955 şi are hramul celei vechi. S-a construit prin contribuţia benevolă a credincioşilor sub conducerea preotului Vădăsan Cornel şi a consiliului parohial. A fost pictată în anul 1958 de către pictorul Andrei Mitroi din Musteşti. Dintre preoţii parohi care au slujit în această parohie îi menționăm pe Vădăsan Cornel, Andrei Mitroi, Budiu Cornel, Dîrbaş Andrei(2005-31 august 2015).

Satul **Brusturescu** nu a avut niciodată biserică. Conscripția lui Sinesie Jivanovici din anul 1755 confrimă acest fapt, precizând că credincioșii ortodocși frecventau lăcașul de cult din parohia Feniș. Azi, cătunul Brusturescu este filie în parohia Zimbru și nu are biserică.

Biserica Ortodoxă Honțișor

În Cronica parohială se menționează despre vechea biserică din lemn, cu hramul Sfântului mucenic Gheorghe, aparținând Protpopiatului Ineu, a fost sfințită de către Episcopul Iosif Putnik după anul 1770. În acest locaș se închinau toți credincioșii din satele invecinate. În timp, în jurul bisericii s-a format cimitirul sătesc actual. În 1902, biserica este reparată și zugrăvită de zugravul Crișan Simion. Între anii 1927-1930, credincioșii din Honțișor își construiesc o biserică nouă, în mijlocul satului, păstrând același hram, al Sf. Mucenic Gheorghe. Construcția a fost executată de anteprenorul W. Elsinger, find zidită în totalitate din piatră, cu turla acoperită cu tablă zincată, acoperișul cu țiglă, în stil baroc, formă de cruce. Tencuiala este din mortar, var cu nisip, atât interior cât și exterior. În 1930, interiorul bisericii a fost zugrăvit în ulei de către zugravul Harling Ștefan. Construcția acestui lăcaș s-a făcut cu osteneala credincioșilor din Honțișor, sub îndrumarea preotului Virgil Bulz. Sfințirea a fost săvârșită în luna octombrie 1930, de către episcopului Aradului Andrei Mager. De-a lungul timpului s-au mai executat reparații în anii 1958 și între anii 1978-1980, ocazie cu care pictura a fost înlocuită în tehnică tempera. În anul 1972, vechea biserică a fost mutată și restaurată în parcul Episcopiei din Arad. Au slujit de-a lungul timpului în cele două biserici vrednicii de pomenire preoți: Bulz Virgil, Mera Ioan, Amărăscu, Mercea Simion, Lazea Petru, Costea Vasile, Simulescu Pavel și Boca Mihai, actualul preot paroh.

Biserica Ortodoxă Iosaș

Data înfiinţării precum şi împrejurările cum a luat fiinţă sunt necunoscute. Se ştie că pe deal, era o veche biserică din lemn şi acoperită cu şindrilă, în stare slabă. În anul 1956, această biserică a fost donată satului Buceava comuna Brazii. În anul 1947, credincioşii sub îndrumarea preotuluiFlorea Alexandru au început construirea altei Biserici în centrul satului.

Cărămida necesară au cumpărat-o din demolarea fabricii de ciment din Gurahonţ. Pentru acoperirea cheltuielilor oamenii din sat au vândut dreptul lor de lemne din pădurea comunală şi au mai făcut şi donaţii benevole. Lucrarea a fost executată de meşteri zidari din localitatea Bonţeşti conduşi de Virgil Frenţiu. Biserica este zidită în formă de cruce şi acoperişul cu ţiglă. Turnul înalt are două clopote. Biserica are fundaţia de piatră şi e împrejmuită cu gard de fier forjat. În anul 2003 s-au efectuat lucrări de reparaţii la exteriorul bisericii.

Biserica Ortodoxă Iosășel

La început biserica se afla la o distanţă de aproximativ de 2 km de actuala ei aşezare; şi anume înspre marginea de răsărit a drumului ce duce la Zimbru, în apropiere de gospodăria locuitorului Motorca Ioan zis Ţighertu, loc ce şi astăzi poartă numele de „ *La biserica* ”; în apropiere se află o troiță de piatră ridicată în anul 1872 ce aminteşte destre vechea biserică şi despre familia Lăzeştilor care a ridicat acestă biserică. Când satul s-a adunat pe vatra actuală şi biserica a fost mutată pe locul unde astăzi se află cimitirul satului. Amăndouă bisericile erau mici şi construite în întregime din lemn.

Bătrânii satului, se consemnează în cronica parohiei, spun că tavanul bisericii a fost transportat până la locul unde s-a ridicat nouă biserică pe „ *purec*i ”expresie locală – nişte lemne lungi rotunde, timp de o săptămână deşi distanţa nu depăşea 2 km. Aici, în această nouă biserică, se întruneau preoţii din două protopopiate: Hălmagiu şi Buteni, pentru alegerea unui deputat din cler, pentru congresul naţional bisericesc.

Biserica nouă, care este şi actuala biserică a parohiei cu hramul „ Naşterea Domnului ” a fost construită în anul 1898, puţin mai jos de locol unde fusese vechea biserică pe un teren ridicat în pantă, pe uliţa principală. Construcţia ei este din lemn acoperită iniţial cu şindrilă pe fundaţie de piatră, tencuită în interior şi exterior cu pământ şi mortar din var şi nisip. A fost renovată în exterior în anul 1929 cănd peste şindrilă, atât pe turlă cât şi pe acoperiş a fost aplicată o învelitoare din tablă zincată. În anul 1956 a început o nouă reparaţie a bisericii, executată din contribuţia benevolă a credincioşilor. Când biserica a fost pictată de preotul pictor Plămădeală Nicolae în tempera stil bizantin. Lucrările de reparaţii şi pictură s-au terminat în anul 1958 valorând 20.000 lei. În anul 1969 s-a făcut o nouă reparaţie a bisericii învelindu-se turla în întregime cu tablă zincată şi spoindu-se aceasta şi acoperişul cu vopsea în ulei şi broz argintiu. S-au mai făcut reparaţii în exterior în anul 1988 cînd s-a refăcut tencuiala exterioară. Altă reparaţie s-a efectuat în anul 2008 când s-a refăcut tencuiala din interior bisericii, s-a spart podul de la cor fiind impropriu şi s-a coborât mai jos din fier beton şi ciment sprijinindu-se e patru picioare proprii, Tot acum s-a înlocuit duşumeaua care era putrezita cu parchet nou melaminat. În anul 2011 s-a efectuat pictarea bisericii în tempera, stil neobizantin, de către pictorul autorizat Popescu Constantin din Rădăuţi, s-au schimbat uşile şi s-a înlocuit iconostasul. În acest an 2015 s-au facut reparaţii exterioare la tencuiala bisericii stropindu-se şi spoindu-se cu vopsea lavabilă, s-au reparat scările şi verănzile la intrarea în biserică, ridicându-se altele noi.

Iosăşelul a fost o parohie de sine stătătoare până în anul 1882, când a fost declarată printr-o hotărâre a sinodului eparhial din Arad ca filie la comuna bisericească Iosaş. Această situaţie s-a menţinut până în anul 1956, când Iosăşelul a fost ridicat la rangul de parohie, având ca filie Iosaşul şi cătunul Baltele situaţie care dăinuie până astăzi.

Biserica Ortodoxă Pescari

Până la anul 1784 – parohia aflată pe actuala vatră a satului era compusă din două cătune Holt și Mizeș, care avea Biserică proprie, din lemn. În urma mișcărilor sociale din 1784, a început migrarea locuitorilor celor două cătune, spre actuala vatră a satului, prima clădire strămutată a fost Biserica, în jurul căreia s-a reînființat noua localitate care va primi numele Pescari. Parohia poartă numele satului: Pescari, având ca filie și satul Feniș, făcând parte din protopopiatul Sebiș. Actuala biserică din Pescari a fost zidită în anul 1936, pe locul celei existente.Are lungimea de 20 m, iar lățimea de 7,5 m. Este zidită în formă de cruce, din

cărămidă și acoperită cu țiglă.Între anii 1993-1996 s-au efectuat lucrări de consolidare, iar între anii 1996-1997 a fost împodobită cu pictură în frescă, executată de către pictorul Pavel Cosma. Preoți: Romul Hărduț 1916, Ioan Bogdan 1920, Emil Tomșa 1920-1968.Dintre cântăreți: Lupei Octavian, Șerb Nistor, Șerb Pavel.Epitropi: Miclea Pavel, Țigan Aurel.

Biserica din filia **Feniș**, a fost zidită între anii 1976-1980, pe locul vechii Biserici, este zidită din cărămidă, acoperită cu țiglă, în formă de corabie, având 14,5 m lungime și 8 m lățime.A fost pictată de pictorul Pașcanu Cornel, în tehnica frescă. Preoți: Romul Petrișor, Serac Liviu, Farcasiu Ioan, Tomșa Emil.Cântăreți: Lulușa Gheorghe, Lulușa Ioan.Epitropi: Colțan Teodor, Lulușa Ioan.

Biserica Ortodoxă Zimbru

La început a fost ridicată o biserică de lemn, apoi în 1867 actuala biserică parohială, având forma de navă, cu turn în partea de apus și fiind construită din piatră, având lungimea de 18 metri, iar lățimea de 9 metri. In anii 50 ai sec.XX a suferit ample lucrări de restaurare (fiind dărâmată până la nivelul ferestrelor și rezidită din nou). Este pictata de catre pictorul Vasile Nicolae în tehnica frescă, în stil neo-bizantin și apoi târnosită de catre P.S.Visarion al Aradului în duminica de 30 septembrie 1973. Din 1831 avem și lista preoților care au păstorit aici: Balascau Teodor(1831-1839), Bethea Mathei(1839-1840), Balascau Teodor(1840-1842), Serac Ioan(1843-1845), Halmagean Ioan((1845-1846), Petrica Miron(1847), Covaciu Ioan (1848), Dan Iosif(1849-1850), Micle Stefan(1850-1861), Galea Petru(1862-1863), Bogda Petru(1863-1864), Vujdea Ioan(1864-1872), Bisorca Petru(1872-1882), Farcaș Ioan(1882-1883), Vujdea Gheorghe(1883-1887), Halmagean Ioan(1887-1888), Seracu Ioan(1888-1894), Cristea Valer(1894-1935), Miclutia Adam(1935-1936), Moțiu Ioan(1936-1938), Sandru Nistor(1939-1942), Coste Ioan(1942-1954), Dan Pavel(1954-1968), Mihoc Vasile(1969-1971), Brădean Ioan(1971-1974), Tudur Teodor(1974-1981), Barna Teodor(1981-1982), Pocsoara Ioan(1982-2000) și Lusca Ciprian(2000----).

Valea Mare devine filie a parohiei Zimbru prin deceniul șase al veacului trecut. Până atunci a depins de Feniș. Biserica de lemn din filie a fost mutata din Almaș la Bonțești, apoi în 1893 la Valea Mare. Intre anii 1982-1983 este restaurată și pictată de către pictorul bisericesc Cosma Pavel în tehnica tempera.

Biserica Adventistă Gurahonț, înființată în timul regimului comunist, cuprinde aâteva zeci de credincioși, fiind păstorită de Derwin Johnson.

Biserica Penticostală din Gurahonț a luat ființă în 1965, cu 20 de membri, desfăsurându-și serviciile religioase în casa pastorului Marcu Oprea. Stînilă Cornel a construit o casă pentru un copil al său necăsătorit, pe care a cedat-o bisericii penticostale, ca locaș de rugăciune. Această casă a servit ca locaș religios până în 2014 când, credincioșii penticostali, în număr de circa 230, cu 80 de copii, s-au mutat într-o nouă clădire, modernă.

Biserica Baptistă Pescari a fost înființată în anul 1928 de către Lulușa Pavel, Lulușa Ioan și Motorca Pavel. Serviciile divine se desfășoară astăzi într-o clădire construită în anul 1946.

Biserica Baptistă ”Emanuel” din Feniș a luat ființă în anul 1905. Construcția actuală a bisericii a fost inaugurată în 14 ianuarie 1946.

Clădirea **Bisericii Baptiste ”Betania” din Iosășel** a fost construită în anul 1931 de către familiile Sărac Simion și Sara, Faur Gheorghe și Mura, Faur Pavel și Ana, Bogdan Petru și Ghergheni, Valea Maxim și Rozalia.

Biserica Baptistă din Iosaș s-a înființat în anul 1900 iar actuala clădire a fost terminată în anul 1946.

Biserica Baptistă ”Golgota” din Gurahonț a luat ființă în anul 1900, primii credincioși întrunindu-se în casa familiei Tripaș Teodor. În anul 1908 credincioșii baptiști au construit o clădire mai mică, în anul 1924 ridicându-se locașul de închinare în care se vor desfășura serviciile divine până în 1990. În anul 2005 s-a inaugurat noua cădire a bisericii

baptiste din Gurahonț, care include peste 100 de credincioși, păstorită de **Ionuț Românul**, vicepreședinte al Comunității Baptiste ”Valea Crișului Alb”.

Învățământul

În **Gurahonț** s-a înființat o școală în 1789**.** Majoritatea elevilor erau români iar învățătorii unguri, care au utilizat bătaia pentru a-i determina pe copii să învețe limba maghiară. În 1860, în contextul regimului liberal din Imperiul Habsburgic, și-a deschis porțile școala românească din Gurahonț. Una dintre școlile maghiare a fost cunoscută multă vreme sub numele de *Școala de la Ugliș,* pentru că după anul 1918 aici a activat învățătorul Petru Ugliș. În anul 1841/1842 școala confesională din Gurahonț era frecventată de 20 de elevi, în 1868 de 23 de elevi, învățător fiind Constantin Rubenovi. În 1873 învățau carte la școala din Gurahonț 36 elevi, îndrumați de învățătorul Petre Popovici, iar în 1904/1905 3 de elevi, ajutați de învățătorul Vasile Gherman care, în 1877, avea un salariu de 140 florini la care se adăugau diverse bunuri în natură.

La 1 noiembrie 1919 s-a produs trecerea de la învățământul confesional la cel de stat, învățători la Gurahonț fiind Petre Ugliș, Savu Dorca și, la clasele de fete, Iudita Pop și Aurelia Voștinar. În 1919 s-a înființat și o școală de ucenici, susținută finaciar de fabrica de ciment și de meseriașii locali. Programul școlar era de 4 ore, în fiecare după amiază. Școala de ucenici s-a închis în 1933.

În 26 octombrie 1945 și-a deschis porțile **Gimnaziul Unic Gurahonț** care în primul an avea înscriși 54 de elevi, directorul gimnaziului fiind numit Ștefan Braha, venit de curând din Basarabia. În 15 septembrie 1962 s-a înființat **Liceul ”Ion Buteanu”** din Gurahonț, când începe activitatea primei clase de liceu, cu profil real, având 36 elevi. Primul director al liceului a fost profesorul Ioan Ghergar iar prima dirigintă a clasei nou înființate a fost profesoara Emilia Ghergar. Primii profesori au fost: Schelegia Dimitrie, Caraban Mihail, Ana Octavian, Păiușan Simion, Stavarache Paraschiva, Vesa Teodor, Lupei Ioan, Irimie Nicolae, Șaitiş Ioan. În 1977 - Liceul de cultură generală se transformă în liceu agro-industrial cu profil horticol. În 1991 - Se revine la liceul teoretic. Începînd din 1993 funcţionează prima clasă de fermieri montani.

Școala confesională românească din Bonțești este menționată documentar începând cu anul 1786. În 1823/1824 școala românească era frecventată de 37 de elevi. Clădirea școlii a fost ridicată în anul 1876. În 1877 învățătorul Paul Șerb era salarizat cu 100 de florini și diferite bunuri în natură.

În 1823/1824 la școala românească din *Feniș* studiau 19 elevi. Procesul de învățământ se desfășura într-un local necorespunzător. În anul școlar 1876-1877 au frecventat școala din Feniș 20 de elevi din clasele I-VI. Învățătorul Nicolae Bucatoș primea un salariu anual de 120 florini și diferite bunuri în natură., la care se adăuga beneficiul unui sfert de sesie de pământ. Școala dispunea de un fond școlar modest, în valoare de 22 florini.

Școala confesională românească din **Honțișor** își începe activitatea în anul 1819. În 1867 s-a ridicat localul școlii din Honțișor. În 1877 învățătorul Mihai Șoica primea ca salariu anual diferite bunuri în natură și 120 de florini.

În 1789 s-a înființat școala confesională românească din **Iosaș.** În 1823/1824 20 elevi învățau la școala românească din Iosaș. Populația școlară din Iosaș, în 1877, era formată din 37 de copii. Salariul anual al învățătorului era de 150 florini și bunuri în natură. Pentru ocuparea postului de învățător se publicase un concurs, iar până la alegere materiole școlare erau predate de Nicolae Ursuțiu, suplinitor.

La școala din satul **Iosășel** învățau și copiii din localitatea Baltele. Localul școlii din Iosășel a fost ridicat în anul 1870. Un număr de 54 de elevi au frecventat școala în anul 1876-1877. Școala avea grădină de pomi fructiferi. Învățătorului i se asigurase un salariu anual de 150 florini și bunuri în natură. Cursurile erau predate provizoriu de preotul Ion Munteanu, absolvent de preparandie și teologie.

Școala din Mustești funcționa în veacul al XIX-lea într-un local de lemn. În 1877 învățătorul Ioan Popa, absolvent al școlii triviale, era saalrizat cu 80 florini și bunuri în natură.

Localul școlii din **Pescari** a fost construit în 1872. Învățătorul Alexandru Ardeleanu era salarizat cu 180 florini anual și bunuri în natură.

Şcoala confesională românească din **Valea Mare** nu avea local propriu în 1877., lecțiile desfăşurându-se într-o clădire închiriată. Salariul învățătorului consta din 100 florini și bunuri în natură. Postul de învățător era vacant și până la alegerea unui nou dascăl cursurile erau predate de Petre Faur.

În 1823/1824 la școala confesională din **Zimbru** învățau 23 de elevi. În 1870 a fost construit localul școlii din Zimbru, unde învățau și elevi proveniți din Brusturele și Dulcele. Învățătorul avea un salariu de 157 florini și bunuri în natură. În 1877 postul de învățător era vacant, lecțiile fiind predate de preotul Petru Bisorca.

Personalități

Fernolendt Marius Eugen, născut în comuna Gurahonț**,** s-a format ca cercetător științific, având doctoratul în biologie, specialitatea Microbiologie, lucrând între 1962-2003 la Institutul de Igienă și Sănătate Publică Timișoara. A elaborat peste 170 de lucrări științifice, inclusiv o monografie a comunei Gurahonț.

Viorel Gheorghiță (n. 1922, in comuna Gurahonț) este un fost deținut politic al regimului comunist, sonetist, memorialist și scriitor arădean. 1942 - Publică primele poezii în revista "Universul Literar". În 1965 - participă la activitatea Cenaclului Literar al Uniunii Scriitorilor din România, "Lucian Blaga" din Arad, pe toată durata existenței acestuia (1989). Între 1966-2000 colaborează la revistele literare "Tribuna" din Cluj, "Aradul literar", "Orizont" din Timișoara, "Familia" din Oradea, "Vatra" din Târgu Mureș, "Viața Românească" din București, "Arca" și "Relief" din Arad. În 1985 a publicat, la Editura "Dacia" din Cluj, volumul de sonete "Ferestre și oglinzi". În 1991 este primit, ca membru deplin, în Uniunea Scriitorilor din România.

Economie

Locuitorii satelor din comuna Gurahonț s-au ocupat încă din Evul Mediu cu creșterea animalelor (vite, porci, cai, oi etc:) și cu exploatarea lemnului care se găsea din abundență în pădurile din apropiere.

Cuptorul de topit minereul de fier din localitatea Zimbru, comuna Gurahonț,]n prima sa formă datează din prima jumătate a veacului al XVII-lea,. A fost construit pentru a valorifica minereul de fier din imediata apropiere. Cuptorul s-a păstrat până azi în condiții relativ bune, este amplasat la nord de satul Zimbru, alături de drumul ce duce la cătunul Brusturescu. Din satul Zimbru pornește un drum care duce până în poiana unde se află cuptorul. Munca de excavare a minereului de fier era făcută de țăranii diin sat și tot ei îl transportau până la cuptor cu ajutorul carelor trase de boi. Minereul de fier se afla la circa 10 km distanță, în zona numită Ponoraș, unde se găsea în filoane bogate. Cuptorul se afla în apropierea pădurii care furniza combustibilul lemnos necesar pentru producerea căldurii utilizată la topirea minereului.

Procesul tehnologic de topire a minereului de fier se realiza în interiroul acestui cuptor construit din piatră, din cărămizi rezistente la foc și tmperaturi înalte și plăci din fontă. Încărcarea cuptorului se făcea pe sus, pe deasupra, la mijloc ardea focul iar jos, prin părțile laterale, se scurgea fierul lichid care era pus în anumite forme și răcit cu apa din râul din apropiere.

Nu știm cine a fost meșteșul care a proiectat cuptorul, construit de români, care a funcționat din plin în veacurile XVIII și XIX care a adus prosperitate localității. Minereul de fier a devenit sursa de venit pentru populația localnică în contextul în care terenul pentru agricultură era foarte puțin, fiind o zonă montană. Lingourile de fier erau prelucrate de meșteșugari români și trandformate în diferite unelte și obiecte de uz casnic.

Cuptorul de topit minereul de fier de la Zimbru este o dovadă a ingeniozității românilor din zonă, care au dezvoltat mineritul preindustrial. **Cuptorul de la Zimbru este o creație a românilor**, nu a administrației habsburgice, este unic în comitatele Arad și Zarand și reprezintă o dovadă certă a inventivității românilor, chiar dacă meșterul/meșterii care au proiectat și construit acest cuptor au rămas anonimi. Administrația habsburgică a preluat acest cuptor românesc, i-a dat nume german, imediat după 1700.

O fabrică de ciment a început să producă în Gurahonț începând cu anul 1891, având peste 300 de angajați, printre care și femei. Fabrica din Gurahonț producea anual aproximativ 1,5 milioane de cărămizi, pe lângă ceramica fină – cărămida refractară- plăci de paviment pentru coridoare și săli, precum și ceramică decorativă, adică cahle pentru sobe de teracotă. Producția de ciment de tip Portland se cifra la câteva sute de vagoane anual.

În 1933, ăîn contextul crizei economice mondiale, fabrica de ciment a fost desființată. În satul Iosășel, o fabrică de spirt a fost construită în anul 1867, primul patron al fabricii fiind Adolf Wauer. Fabrica de spirt funcționează și astăzi, privatizată, aparținând familiei Ionel și Rodica Giurgele, din 1999.

Tradiții și obiceiuri

Atât culorile, cât și masterialele care erau utilizate confereau costumului tradițional din Gurahonț o notă sobră și o frumusețe aparte.

Portul tradițional bărbătesc

Cămașa bărbătească este din pânză de cânepă sau in, cu gulerul având motive florale, care se regăsesc și pe manșete. Feciorii poartă cămașa scoasă din pantaloni la spate, iar copiii mici poartă cămașă lungă cu colți la partea de jos. Izmenele largi, din același material, se purtau legate cu un ”brăcinar” și aveau turecii ornamentați și bătuciți. Tinerii poartă laibăr de culoare albastră, ornamentat cu arabescuri din stofă colorată, cusute direct cu mașina pa piepul laibărului. Bătrânii poarî laibăre negre. Nădragii se confențională în casă și se vopseau cu coajă de arin. Iarna bărbații purtau șube de culoare albă pe care erau cusute aplicații în culori vii.

Portul tradițional femeiesc

Fetele tinere purtau pe cap un batic din stambă sau lână, peste părul împletit în codițe. Nevestele tinere paortă căița sau ”*ceapța*”, un batic roșu cu buline albe, care are rolul de aduna părul tinerelor femei în jurul unei piese în forma literei U, denumită *conci*. Cârpa de cap de culoare neagră este obligatorie a fi purtată la ceremonii funerare sau zilnic de către femeile în vârstă. Cămășile femeiești sunt confecționate din pânză de in pentru fetele tinere și pentru sărbători, iar pentru lucru se fac din cânepă. Spătoiul era o piesă vestimentară ce se purta peste cămașă, fiind ornamentat cu motive florale, cusute împrejur cu mătase. Poalele erau confecționate din pânză de in. Cojocul din piele de oaie era purtat de femei în zilele de iarnă, fiind scurt, fără mâneci, îmblănit, prinzându-se cu nasturi pe umărul stâng și lateral pe partea stângă. Iarna, atât femeile cât și bărbații purtau opinci din piei de bou, vacă, porc sau din piele netăbăcită de cal.

Sport

Echipa de fotbal **”Unirea Gurahonț**” a jucat primele meciuri în anul 1947/1948, în campionatul județean.

Turism

Cele mai importante atracții turistice în comuna Gurahonț sunt următoarele monumente istorice și naturale:

Biserica Ortodoxă "Buna Vestire" din Gurahonț,

Capela din Gurahonț,

Castelul Gurahonț, construcție în stil neoclasic din secolul al XIX-lea,

Castelul situat pe strada Iosășel, sediul pompierilor militari

Parcul dendrologic ”Arboretum Silva” din Gurahonț, de 12,5 hectare. În prezent, în incinta parcului există cca 2600 unităţi taxonomice din care aproximativ 500 reprezintă exemplare rare sau unicate. Dintre genurile rare existente în parc, sunt de remarcat: *Ginkgo, Taxodium, Taxus, Seguoia, Celtis, Colutea, Tamarix, Cedrus, Ruscus, Phellodendron* etc. Influențele mediteraneene fiind opriute de abruptul Cremenoasa, creează aici un climat aparte, deosebit de blând. Un inginer de căi ferate, Boros Beniamin, fiind atras de acest loc, a cumpărat la Gurahonț o moșie pe care a cultivat, până prin deceniul al noulea al secolului al XIX-lea, vreo 300 de specii de trandafir. Tot aici, pe o suprafață de 5 hectare, alături de grădina decorativă, și-a amenajat parcul, format din numeroase specii de arbori. Din acea perioadă datează și exemplarele de frasini aflate în imediata apopiere a gării C.F.R. Gurahonț. Conform memoriei colective, parcul domenial din Gurahonț a fost amenajat în 1885. În 1924 parcul din Gurahonț a devenit proprietatea Camerei Agricole a Județului Arad. Între anii 1924-1948 parcul a fost menținut cu o funcție recreativă pentru locuitorii comunei Gurahonț, beneficiind de o structură specifică, cu alei, un mic lac și terenuri de sport. După 1948 trecând în proprietatea C.A.P.-ului din localitate, parcul a fost neglijat, s-au executat chiar extrageri de arbori. Primele preocupări de reabilitare a parcului datează din anul 1962, sub egida Ocolului Silvic Gurahonț. Parcul dendrologic s-a mărit spre est, dincolo de pârâul Honțișorului, cu 8 hectare din pășunea comunală. Timp de peste două decenii parcul a fost coordonat de Primăria comunei Gurahonț și patronat de Comitetul de Cultură al Județului Arad. După anul 1990, parcul dendrologic din Gurahonț a fost atribuit Stațiunii de Montanologie, înființată aici, dependentă de Institutul de Montanologie de la Sibiu. În parcul din Gurahonț se întâlnesc *jneapănul auriu* și *arborele mamut*.

Cuptorul de topit fierul din satul Zimbru, construcție secolul al XVII-lea,

Rezervația naturală "Dosul Laurului" (32,20 ha), declarată rezervație în 1933, reprezentând o zonă de protejare a speciei de laur (*Ilex aquifolium*). Aria protejată este inconjurată de specii arboricole de fag (*Fagus sylvatica*). A fost înfiinţată prin Hotărârea Consiliului Judeţean din 1995, apoi declarată prin Legea Nr. 5 din 6 martie 2000 publicată în Monitorul Oficial al României Nr. 152 din 12 aprilie 2000, privind aprobarea planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - arii protejate. Arborii de laur sunt înconjuraţi de specii arboricole de fag (*Fagus sylvatica*), mesteacăn (*Betula pendula*), carpen (*Carpinus betulus*), cireş (*Prunus avium*), gorun, paltin şi ulm. Pădurea, în întregimea sa, are o suprafaţă de 83 de hectare. Aici este singurul loc din România unde se mai găsesc exemplare de laur, plantă rară şi ocrotită de lege. În plus, acesta este cel mai nordic (din aria mediteraneeană) şi, în acelaşi timp, cel mai estic (din aria atlantică) punct în care se dezvoltă această plantă. Dosul Laurului se găseşte la o altitudine de 300 de metri.

Rezervația naturală "Baltele Gurahonț, rezervația naturală aflată în apropierea drumului național DN79A, în partea estică a satului Gurahonț, pe versantul sud-estic al *„Dealului Baltele”*, cu o suprafață de 2 ha, reprezentând o zonă de protecție pentru specia floristică rară de *Centaurea simonkaiana*, alături de care mai sunt întâlnite și alte elemente ierboase, printre care o specie de usturoi sălbatic (*Allium flavum*), garoafa de câmp (*Dianthus carthusianorum*), prunella (din specia *Prunella laciniata*), etc.

Biserica de lemn din Iosășel, datând din anul 1898.

Sălașe dispărute în hotarul comunei Gurahonț

Kopárság- în 1913 avea locuitori**;**

Potockitelep –avea 69 locuitori în 1913.

Ferice: *Ferech, Ferechfalwa*

Satul este menționat în anii 1441, 1445, 1506, 1510, 1512, 1519, 1525 și 1528, fiind stăpânit de cetatea Șiria. În 1525 Ferice era format din 12 familii. În veacul al XVII-lea, în

1601, 1650 şi 1652, satul era în posesia domeniului Haller. În 1771-1786 în sat trăiau 13 familii. În anul 1822 satil Ferice s-a contopit cu localitatea Mustești.

Bibliografie

Arhiva Națională Ungară, Budapesta, A.G. 3688, DL 248822

Budiu, Cornel, *Scurt istoric al Parohiei Bonţeşti*, mss, 1969.

Buftea Marius Ovidiu, Boca Bogdan Vlad, *Strategia locală de dezvoltare durabilă 2014-2020 a comunei Gurahonț*, Arad, 2015.

Cristea, Valer, *Cronica parohiei Zimbru*, mss.

Demșea, Dan, *Un istoric al parcurilor și grădinilor decorative din teritoriul județului Arad (secolele XVIII-XX). Obiectivele din afara orașului Ara*d, în ”Ziridsva”, nr. XXIII, Arad, 2002.

Drai, T. Radu, *Monografia comunei Gurahonț*, mss, 1975.

Dudaş, Florian, *Zărandul.Chipuri și fapte din trecut*, Editura Albatros, Bucureşti, 1981.

Faur, Vasile, *Țara Zărandului. Conscripții, cronici, documente, imagini,* Editura Concordia, Arad, 2014.

Fernolendt, Eugen Marius, *Gurahonț 1386-2016. Higigiș, pe lângă Criș. Monografie sentimentală*, Editura Solness, Timişoara, 2016.

Hord, Petru, *Evreii din comuna Gurahonț județul Arad) până la 1950,* în ”Studia Iudaica Aradensis”, nr. IV, 2014, pp. 165-169.

Mândroane, Maria, *Frumoșii bătrâni ai satelor (II). Studiu de teren- zona etnografică Gurahonț - Săvârșin- Jud. Arad 2000-2001,* în ”Zărandul”, II, Arad, 2002, pp. 27-40.

Mercea, Simion, *Istoricul parohiei și a satului Honțișor,* mss, 1969.

Mihoc, Marcel, *Mori țărănești din zona Gurahonț*, în revista ”Zărandul”, vol. I, Complexul Muzeal Arad, Arad, 1999.

Paul, Nicușor, *Glosar subdialectal. Zona Gurahonțului*, în ”Zărandul”, II, Arad, 2002, pp. 147-191.

Paul, Nicușor, *Întoarcerea urmei. Monografie spirituală a Gurahonțului și împrejurimilor*, Editura Gutenberg, Arad, 2001.

Păiușan, Teodor Gheorghe, *Forme spontane de rezistență în fața diferitelor modalități de realizare a procesului de colectivizare*, în ”Zărandul”, II, Arad, 2002, pp. 192-213.

Păiușan, Teodor Gheorghe, *Forme organizate și spontane ale rezistenței anticomuniste și la colectivizare din Valea Crişului Alb,* în Doru Sinaci, Emil Arbonie (coord.), *Administraţie românească arădeană. Studii şi comunicări,* vol. III, Editura Vasile Goldiş University Press, Arad, 2011, pp. 233-280.

Popeangă, Vasile, *Rețeaua școlară arădeană din 1877*, în Vasile Popeangă, *Studii din domeniul științelor educației*, Editura ”Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2007, pp. 149-194.

Rizea Marian, Moț Crăciun Dorel, *Gurahonț – Gură de Rai*, Editura Universității de Petrol-Gaze din Ploiești, 2009.

Sabău, Sorin, *Târgurile din Țara Zărandului*, în revista ”Zărandul”, vol. III, Complexul Muzeal Arad, 2010.

Șerb, Gheorghe, *Monografia comunei Gurahonț*, mss

Vereș, Cristian, *Aspecte ale credințelor populare din zona comunelor Gurahonț și Brazi*, în revista ”Zărandul”, vol. I, Complexul Muzeal Arad, Arad, 1999.

Vereș, Cristian, *Dimensiunea spirituală a omului și credințele populare din Depresiunea Gurahonț*, în revista ”Zărandul”, vol. II, Complexul Muzeal Arad, Arad, 2002.

Vesa, Pavel, *Biserici de lemn de odinioară,* Editura Gutenberg, Arad, 1997.

dr. Sorin Bulboacă